

- Biddulph Howard L. 1999: "Non-Traditional Religions and Missionary Activity in the Post-Soviet States". // Religious Freedom in the Post-Socialist Countries. - Kyiv: Institute of Philosophy; Ukrainian National Academy of Sciences- Pp. 1-16.
- Biddulph Howard L. 2000: "Mormon Missionaries and the Post-Soviet State: The Russian Federation and Ukraine, 1990-2000". // The Mormon History Association Conference, Copenhagen and Aalborg. - Denmark, June 27, 2000. - Pp. 1-30.
- Biddulph Howard L. 2003: "Religious Freedom in the Democratic State: Ensuring Tolerations in Regions and Localities". // Derzhavno-Tserkovni vidnosini v Ukraini: Regional'ni aspekti. – № 14-15. - April 2003; Khmel'nit'skii Institut, Khmel'nit'skii, Ukraina, 13pp.
- Biddulph Howard L. 2003: "How Religious Freedom and Tolerance Affect Democratization: An Assessment of Ukraine". // Naukovii Visnik, Chernivets'kogo Universitetu vipusk, Filosofiya. - 21 May 2003. – Pp. 38-53.
- Biddulph Howard L. 2003: "Explaining Religious Freedom in Ukraine," (unpublished essay) 5pp. - Kyiv and Lviv, Ukraine.
- Constitution of Ukraine 1996: Fifth Session of Verkhovna Rada, 28 June 1996, Kyiv.
- D'Anieri Paul, Kravchuk, Robert, Kuzio, Taras, 1999: Politics and Society in Ukraine, Boulder Co., Westview Publishers.
- Durham W. Cole Jr. , 1995: Speech at International Church-State Symposium, 7 Oct. 1995 - Brigham Young University, Provo, Utah.
- Durham W. Cole Jr. and Homer, Lauren B, 1998: "Russia's 1997 Law on Freedom of Conscience and Religious Associations. An Analytical Appraisal". - Pp.1-59.
- Filipovych Lyudmila, 1999: "Address on Ukraine". International Law and Religion Symposium: Emerging Perspectives on Religion and Human Rights. - Provo Utah, Brigham Young University. - Oct. 5, 1999.
- Fish, M. Steven 1995: Democracy From Scratch. Princeton N.: Princeton University Press.
- Gunn, T. Jeremy, 1998:"Caesar's Sword: The 1997 Law of The Russian Federation on the Freedom of Conscience and Religious Associations, 1-22.
- Homer, Lauren B. and Uzzell, Lawrence A. 1998:"Federal and Provincial Religious Freedom Laws in Russia," pp. 1-29.
- Khristianstvo na dal'nem vostoce, 2000: Vladivostok, Izdatel'stvo Dal'nevostochnogo gosuniversiteta.
- Kolodny, Anatoly, Filypovich, Lyudmila, Biddulph, Howard L., 2001: Religion and the Churches in Modern Ukraine, Kyiv: 2001.
- Kuzio Taras, 1997: In Search of Unity and Autocephaly: Ukraine's Orthodox Churches, London: Keston Institute.
- Lucas Fred 2016: "Back to the Soviet Era: Putin's New Law Could Lead to Religious Crackdown". - <http://dailysignal.com/2016/07/20>.
- Motyl Alexander J. 1993: Dilemmas of Independence: Ukraine After Totalitarianism. - New York: Council on Foreign Relations Press.
- Plokhly Sergei, 1998: "Church, State, and Nation in Ukraine". // Religion in Eastern Europe, XIX. - P. 5, 1-28.
- Ramet Sabrina P. 1993: "Religious Policy in the Era of Gorbachev". // Religious Policy in the Soviet Union. - New York: Cambridge University Press.
- Rigby T.H. 1991: "Mono-Organizational Socialism and the Civil Society". - The Transition From Socialism. - Melbourne: Longman. - Pp. 107-122.
- Shellnutt Kate, 2016: "Russia's New Law: No Evangelizing Outside of Church". - <http://www.christianitytoday.com/gleanings/2016/june/no-evangelizing-outside-of-church-russia-proposes.html>.
- Shils Edward, 1991: "The Virtues of Civil Society".- Government and Opposition, vol. 26, №1, P. 3-20.
- Wilson Andrew, 2002: The Ukrainians: Unexpected Nation. - New Haven and London: Yale University Press.
- Wilson Andrew, 2005: Ukraine's Orange Revolution. - New Haven and London, Yale University Press.
- Witte John Jr., 1998: "Soul Wars: The Problem and Promise of Proselytism in Russia". - Pp. 1-19.
- Woods Mark, 2016: "Russia's Crackdown on Religion Comes Into Effect".- <http://www.christiantoday.com/article/russias.crackdown.on.religion.comes.into.effect/91193.htm>
- Yelensky Victor. 2002: "Religion, Church, and State in the Post-Communist Era".- Brigham Young University Law Review, № 2. – P. 453-488.

6. Мар'яна ТАТАРЧУК. Релігійні меншини України в соціально-культурному і правовому аспектах

З наявною із 1970-80-х років тенденцією до все більшої глобалізації світу, до мультикультуралізму та плюралізму у всіх його виявах немає нічого дивного у тому, що релігійні, етнічні, національні, мовні та інші протиріччя і конфлікти виникають між представниками тих чи інших соціальних груп. Релігійні та національні протиріччя є найбільш характерними і набувають найгостріших форм розв'язки в поліетнічних і поліконфесійних країнах у випадку приналежності більшості населення до однієї національної, релігійної та іншої групи, в той час як решта складають меншість за тим чи

іншим критерієм. Все частіше можна почути про політичний, економічний, культурний тиск на представників різних соціальних груп, які не є так званою «більшістю». Тому й виникає необхідність захисту прав осіб на свободу совісті, свободу самовираження особистості в різноманітних аспектах життя, в тому числі й свободу релігії, свободу діяльності релігійних громад і організацій, включаючи релігійні меншини.

Принципи і норми, що забезпечують права особи на свободу совісті і релігії, на створення і діяльність релігійних організацій закріплені в багатьох міжнародно-правових документах. Такими документами є «Загальна декларація прав людини», прийнята Генеральною Асамблеєю ООН ще в 1948 році, «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» 1966 року, «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права» 1973 року, «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії або переконань» 1981 року і «Декларацією про права особистості, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин» 1992 року та інші. Ці документи визначають право людини на свободу совісті і релігії як суб'єктивно-індивідуальне, а звідси право громади, спільноти як похідне від особистого права людини.

Варто також зазначити, що відповідно до міжнародного права наявність меншин тих чи інших груп є там, де це визнається державою, в іншому випадку, правова регламентація і правовий захист таких меншин, навіть при їх об'єктивній наявності, не підпадає під міжнародно-правовий захист. Тобто держава, визнаючи необхідність і правомірність існування різноманітних світоглядних форм, в тому числі й релігійних, включаючи сюди такі форми їх вияву як релігійні меншини, забезпечує правові гарантії функціонування цих форм, дотримуючись принципів рівності, незалежності, плюралізму, толерантності тощо.

Україна, яка за історичним розвитком завжди була багатоетнічною і поліконфесійною, має на своїй території більше трьох з половиною десятків тисяч релігійних організацій, що відносяться до різних релігійних течій і конфесій, діяльність яких регулюється в першу чергу Конституцією України, а саме ст. 35, і Законом України «Про свободу совісті і релігійні організації» 1991 року. Згідно зі ст. 35 Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Це право не може бути обмежене за винятком випадків, коли здійснення його може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, а чи ж захисту прав і свобод інших людей.

Така регламентація дає змогу говорити про загальну толерантність, яку виявляє наша держава до всіх існуючих на її території релігійних меншин без прив'язки до традиційних конфесій. Тобто кожна людина має право сама визначати свої погляди і шлях до пізнання істини, релігії, Бога тощо. Нормативно всі особи, що проживають або перебувають на території України, є рівні і незалежні у виборі своїх поглядів і переконань, в тому числі й релігійних. Тим не менш, така рівність носить дещо декларативний характер. Хоча формально в нашій державі визнається рівність усіх конфесій і релігійних течій, на внутрішньому рівні у суспільстві серед громадян, та й подекуди серед чиновницької ланки представники тих чи інших релігійних громад відчують на собі неоднакове, неоднозначне ставлення.

Феномен релігійних меншин в українському суспільстві розпочав певну конкуренцію в міжконфесійному і міжрелігійному середовищі, коли функціонування або ж просто існування конфесії, відмінної від традиційної, або такої, що не відноситься до загальноприйнятої більшості, інтерпретується подекуди як відступництво від істинної віри, від правильного світогляду чи взагалі як намагання підірвати лад традиційних на тій чи іншій території віросповідань.

Негативне сприйняття з боку соціуму до деяких меншинних груп також подекуди підсилюється матеріалами засобів масової інформації, які нерідко підтримуються або ж провокуються представниками владних структур, політичних сил, чиновників, що, в свою чергу, також має негативні наслідки на утвердження толерантизації в українському суспільстві в цілому. Особливо гостро ця проблема відчувається останнім часом.

Міжконфесійні та міжрелігійні конфлікти виникають у нас дуже часто як на регіональному, так і на всеукраїнському рівнях.

Актуальним на даний момент є питання про діяльність такої інституції як Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка включає до свого складу 19 наявних нині в Україні означених спільнот. При цьому фактично більшість релігійних меншинних організацій не є членами цієї ВРЦіРО і при її закритості для інших не мають змоги брати участь в її функціонуванні. Тобто виникає логічне запитання: якщо всі рівні, то на протигагу даній організації має бути створена приміром Рада релігійних меншин України, ініціювання чого нині виходить від Української Асоціації релігієзнавців.

Звідси знову виникає питання: що таке релігійна меншина і як регламентувати її функціонування?

Попри наявність певної законодавчої бази з питань забезпечення свободи релігії, в українському законодавстві відсутнє загальноприйняте визначення поняття «релігійна меншина». Та й на міжнародному рівні єдиного, науково обгрунтованого визначення цього поняття немає. І це при тому, що вона згадується майже у всіх названих вище міжнародних правових документах.

Найбільш визнаним вважається визначення, сформульоване в 1977 році доповідачем Підкомісії ООН із запобігання дискримінації і захисту прав меншин Ф. Капоторті. На його думку меншина являє собою групу осіб, що є меншою за кількістю від решти населення держави, не займає панівного становища, члени якої є громадянами держави, мають етнічні, релігійні або мовні особливості, що відрізняються від особливостей решти населення і виявляють бажання зберегти власну культуру, традиції, релігію та/чи мову.

М. Катько у своїй праці «Критерии определения меньшинства» під меншинами пропонує розуміти всі типи меншин, як-то етнічні, релігійні, мовні, культурні тощо і всіх їх об'єднувати під єдиним терміном. І тільки тоді, якщо самоідентифікація відбувається за якоюсь конкретною ознакою, зокрема релігійною, а решта постають другорядними, тоді варто говорити про релігійні меншини. Провівши аналіз критеріїв визначення «меншини» (кількісні і якісні), науковець визначає меншину як групу громадян, яка є менша від основної частини населення та займає не домінуюче положення, маючи при цьому стійкі етнічні, мовні, релігійні ознаки, і бажає зберегти свою самобутність.

Український дослідник М. Бабій розглядає поняття «релігійної меншини» як похідне від поняття «національна меншина» і є конфесійною спільнотою, що за чисельністю, рівнем поширення і впливу в релігійному середовищі територіально не займає домінуючого становища. При цьому віросповідна і культова практика її має свою самодостатність і самобутність.

Релігійну меншину визначають ще і як групу осіб віруючих певної конфесійної зорієнтованості, яка має певне поширення у світі, країні, регіоні країни, що загалом є незначною або меншою від решти за кількістю, співіснуючи при цьому з більшими релігійними системами і відчуваючи в своєму функціонуванні часто негативну реакцію з їх боку.

В міжнародно-правових документах термін «релігійна меншина» вживається в основному в контексті до поняття «національна меншина» чи загалом «меншина». При цьому не робиться взагалі якийсь акцент на роз'ясненні феномену саме «релігійної меншини».

Виходячи з вище зазначеного, для нас релігійна меншина постає як конфесійно однорідна група громадян держави, що проживає на певній території (регіон, держава тощо) і за своєю чисельністю є меншою від основної маси населення, має стійкі релігійні характеристики й ідентифікує себе як самодостатня самобутня релігійна спільнота, що не є частиною домінуючих на вказаній території конфесій.

Домінуючою релігією в Україні є християнство. Проте не християнство взагалі. Так склалося історично, що розвиток релігійного життя на українських теренах тісно пов'язаний з Православною Церквою і більша частина населення ідентифікує себе саме з православ'ям. Проте православні церкви не відрізняються монополізмом. Так, домінуючими є УПЦ МП і УПЦ КП, крім того у нас є ще й інші православні церкви, як наприклад Руська православна

старообрядницька церква, Руська древлеправославна церква, грецькі громади УПЦ та багато інших, які є меншинами відносно домінуючих Церков Московського і Київського Патріархатів.

Така сама ситуація спостерігається і в католицизмі і протестантизмі, не кажучи вже про нехристиянські релігійні меншини, як-то релігійні меншини орієнталістичного спрямування (громади Товариства свідомості Крішні, вайшнави, даоси, буддисти та інші), релігійні меншини українських язичників, а також релігійні громади мусульман та інших.

Можна зробити деяке узагальнення і поділити наявні у нас релігійні меншини за певними критеріями на окремі групи

По-перше, можна говорити про релігії національних меншин, такі як іудаїзм (тут варто зазначити, що іудейська громада України є однією з найбільших в Європі), іслам, вірменську церкву, віросповідання караїмів, віросповідання циган тощо.

По-друге, це група релігій, які будучи світовими релігіями, тобто займаючи домінуюче становище серед релігій у світі, на даній території представлені невеликою (порівняно) кількістю послідовників, є меншинами (буддизм, іслам)

По –третє, можна виділити групу релігій, які є регіональними релігійними меншинами домінуючих традиційних в Україні конфесій в певних областях країни, як наприклад общини УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, РКЦУ та деякі інші в наших східних областях.

По-четверте, традиційні для України громади протестантських конфесій, як наприклад лютеран, реформатів та ін, а також старообрядців тощо.

По-п'яте, релігійні новоутворення, як-то різноманітні синтетичні неорелігії, неязичницькі напрями, саєнтологічні рухи тощо.

По-шосте, релігійні течії, або квазі-релігійні течії, засновані на проповідуваннях, що є окремим трактуванням традиційних або нетрадиційних релігійних течій окремого «лідера», як наприклад «Посольство Боже» Сандея Аделаджі або душевна релігія Юрія Шеляженка.

Цей перелік не є вичерпним, тобто поліконфесійність і розмаїття релігійного життя на території нашої держави є очевидним, що в свою чергу вимагає деякого реформування вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав свободи совісті і релігії, але що важливіше – розробка механізмів практичного вирішення міжконфесійних, міжцерковних конфліктів як на місцевому, так і на регіональному, і навіть подекуди загальнодержавному рівнях.

Деякі норми законодавства України про свободу совісті і релігійні організації є чисто декларативними і не мають практичного втілення, що призводить до ускладнення реєстрації і функціонування релігійних громад, неможливість через дані ускладнення здійснювати релігійних обрядів і служінь, що в свою чергу нівелює демократизацію і толерантизацію українського суспільства.

Отже, ці питання можуть бути врегульовані прийняттям проекту змін до законодавства у сфері забезпечення свободи совісті і релігії, а також розробкою механізмів, рекомендацій для практичного вирішення конфліктів, що виникають на базі релігійної нетерпимості у суспільстві.

7. Катерина ЭЛБАКЯН. Религиозная политика светского государства через призму положения религиозных меньшинств (на примере Российской Федерации)

Положение религиозных меньшинств, да и религиозная ситуация в целом, во многом, если не во всем, зависят от той религиозной политики, которую проводит государство.

Религиозная политика представляет собой деятельность государства, его основных структур и органов, направленную на регулирование государственно-религиозных отношений и обеспечение реализации установленных государством принципов свободы совести и свободы вероисповеданий.

Целью религиозной политики в поликонфессиональном социуме является законодательное установление условий и способов функционирования различных религий и